

УДК 329.281:329.12

Профспілки та ліберальні цінності: боротьба чи взаємодоповнення у демократичному суспільстві?

О.Л. ТУПИЦЯ

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпропетровськ, Україна, E-mail: profkomdnu2008@ukr.net

Авторське резюме

Стаття розглядає особливості взаємодії ідейних засад політичної діяльності сучасних профспілок та змісту ліберальних політичних цінностей. Встановлюється сутність та значення ліберальних політичних цінностей для розвитку демократичної політичної системи. Вивчається значення ліберальних цінностей для ролі профспілок у громадянському суспільстві.

Свобода слова та громадянських прав є провідним фактором соціально-політичних процесів у сучасному суспільстві. Тому профспілки мають реагувати на поширення демократичних цінностей і якимось інтерпретувати їх зміст для профспілкового руху. Сучасні вчені вважають ліберальні цінності як основу широкої громадянської участі.

Нове бачення ліберальних прав і свобод дозволяє сучасному профспілковому рухові, щоб приєднатися до соціальної діяльності і пропаганди в рамках демократичних процедур. Зміст сучасного громадянського суспільства відповідає вимогам профспілок як громадських організацій, спрямованих на реалізацію осіб та організацій у здійсненні співробітництва та громадянського суспільства функції, що дозволяє розширити вплив громадських об'єднань і підвищити їх соціальний статус, функції управління громадянським суспільством. Згідно з ученням ліберального суспільства має право контролювати дії органів державної влади. Виступаючи в якості посередників між державою і громадянським суспільством, профспілки діють у рамках соціального партнерства. Вони реалізують інтерпретацію трудових відносин та представництва працівників, вимагаючи дій з дотримання соціального партнерства юридичні вимоги також потребують корекції угод.

Контрольні функції профспілок у рамках ліберальної інтерпретації громадянського суспільства виявляються в представленні інтересів та їх артикуляції в дискусії і відстоюванні позиції, які здійснюють право на свободу установи та свободу слова, виступаючи в якості рівноправного партнера країни. Переваги профспілок у контексті ліберального громадянського суспільства є їх організація і широкі організаційні можливості.

Таким чином, ліберальні цінності і демократичні інтерпретації громадянського суспільства дозволяють переорієнтацію профспілкового руху з чисто соціально-економічних суб'єктів до безпосередніх учасників політичних подій. Успішні соціальні заходи вимагають чіткої програми дій навчання особливості думок і сприяти їх самовираженню.

Таким чином, розгляд політичної позиції профспілок у сучасному демократичному суспільстві пе-

© О.Л. Тупиця, 2014

редбачає, що профспілкові організації цілком здатні засвоювати деякі елементи ліберальних доктрин. Це вказує на широку базу взаємодоповнюваності і спільні концептуальні основи профспілкового руху та демократичного суспільства.

Ключові слова: ліберальні політичні цінності, політична діяльність профспілок, політична співпраця, громадянське суспільство, політичний вплив, соціальні партнери, соціально-професійні інтереси.

Trade unions and liberal values: struggle or complementarity in a democratic society?

O.L. TUPITZYA

The Oles Honchar Dnepropetrovsk national university, Dnepropetrovsk, Ukraine,

E-mail: profkomdnu2008@ukr.net

Abstract

The article examines the features of interaction ideological foundations of modern political union and content of liberal political values. Established the nature and meaning of liberal political values for the development of a democratic political system. The importance of liberal values for the role of trade unions in civil society was studied.

Freedom of speech and civil rights are the leading factor of socio-political processes in modern society. Therefore, trade unions have to respond to the spread of democratic values and somehow interpret their meaning for the trade union movement. Modern scholars consider liberal values as the basis of broad civic engagement.

A new vision of liberal rights and freedoms enables the modern trade union movement to join social activities and advocacy within the democratic procedures. Contents of modern civil society meets guidelines unions as voluntary organizations aimed at individuals realization in the implementation of cooperation and civil society feature that allows you to extend the influence of public unions and increase their social status, control functions of civil society.

According to the teachings of liberal society has the right to monitor the actions of public authorities. Acting as intermediaries between the state and civil society, trade unions are active within social partnership. They implement the interpretation of industrial relations and representation of employees by requiring compliance actions of social partners legal requirements also require correction of transactions. The control functions of trade unions within the liberal interpretation of civil society are manifested in the representation of interests and their articulation within the debate and defend positions that exercise the right to freedom of establishment and freedom of speech, speaking as an equal partner country. The advantages of trade unions in the context of a liberal civil society is their organization and broad organizational capabilities.

Thus, liberal values and democratic interpretation of civil society allow reorientation of the trade union movement from a purely socio-economic actors to the direct participants in political events. Successful social activities require a clear program of action learning features opinions and promote their self-expression.

Thus, viewing the political position of trade unions in a modern democratic society suggests that the trade union units are fully capable to absorb some elements of liberal doctrines. This indicates a broad base complementarity and mutual conceptual foundations of trade unionism and democratic society.

Keywords: liberal political values and political activities of trade unions, political cooperation, civil society, political influence, social partners, social and professional interests

Постановка проблеми. Профспілки перебувають в сучасному світі у досить складній ситуації світоглядного визначення в зв'язку з трансформаціями політичної системи та зміни місця і ролі політико-ідеологічних орієнтирів. Свобода слова та громадянські права виступають провідним чинником реалізації суспільно-політичних процесів у сучасному суспільстві. Тому профспілки мають відповідати на поширення демократичних цінностей і певним чином витлумачувати їх зміст для профспілкового руху. Сучасні науковці розглядають ліберальні цінності як основу широкої громадянської активності. Нове бачення ліберальних прав і свобод дає змогу сучасному профспілковому руху долучитися до активної громадської діяльності і відстоювання інтересів у межах демократичних процедур. Зміст сучасного громадянського суспільства відповідає настановам профспілок як добровільних організацій, спрямованих на ре-

лізацію індивідів у їх співпраці та особливістю громадянському суспільству, яка дозволяє поширити громадський вплив профспілок та посилити їх суспільний статус, контрольні функції громадянського суспільства. Згідно з ліберальними настановами суспільство має право стежити за діями державних органів.

Виступаючи посередником між державою і громадянським суспільством, профспілки активно діють у межах соціального партнерства. Вони реалізують тлумачення соціально-трудова відносин та представництва найманих працівників, вимагаючи відповідності дій соціальних партнерів правовим вимогам, також вимагають корекції укладених угод.

Контрольні функції профспілок у межах ліберальної інтерпретації громадянського суспільства отримують прояв у представництві інтересів і їх артикуляцію в межах обговорень і відстоювання позицій, які реалізують право на

вільне представництво і свободу слова, виступаючи як рівноправний партнер держави. Перевагами профспілок у ліберальному контексті громадянського суспільства є їх організація та широкі організаційні можливості.

Аналіз досліджень та публікацій. Серед останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, є роботи О. О. Чемшита [6], В. Ф. Цвиха [4], Ф.А. Цесарського [5], В.В.Песчанського [3]. В даних роботах, відповідно, розглянуті аспекти функціонування політичних партій як чинників модернізації демократичної політичної системи [6], наголошено на політичному характері діяльності профспілок у межах вироблення державної соціальної політики [4], досліджено правові підстави захисної функції профспілок [5], вивчено досвід профспілок у громадянському суспільстві розвинених країн [3]. Проте, попри ґрунтовну роботу окремих аспектів функціонування профспілок та політики, даний предмет дослідження має значну кількість істотних особливостей, що залишилися поза увагою. Невирішеною раніше частиною загальної проблеми, котрій присвячується означена стаття, є співвідношення основних ліберальних політичних цінностей та профспілок як компоненту структури сучасного громадянського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Відсутність примусу у відносинах влади та суспільства в умовах демократії дає можливість профспілкам та іншим громадським організаціям, що представляють інтереси найманих працівників, вільно проявляти соціальну та політичну ініціативу, боротися за відстоювання своїх позицій, не обмежуючи коло легальних засобів. Профспілки, входячи до структури соціально-професійного представництва, мають цілком забезпечений законодавством статус, який не ставиться під сумнів владною елітою. Їх профільна діяльність – захист інтересів найманих робітників у виробничих відносинах – виступає стабільною базою та передумовою соціального впливу та соціальної конкуренції з іншими організаціями професійного представництва. Для відносин соціального середовища та політичної системи за умов демократичного політичного режиму характерні прозорість, толерантність, зворотний зв'язок та стійкі правила гри. За таких обставин політичний вплив профспілок зростає, оскільки вони стають провідною організованою силою соціально-політичного представництва професійних інтересів населення. Такий стан зумовлюється масовістю членства та розгалуженістю організаційної мережі. Однак економічна система ліберального суспільства передбачає постійну появу нових секторів інноваційного розвитку, в яких збільшується кількість зайнятих найманих працівників, що змінюють традиційну лейбористську орієнтацію. Ця загроза спонукає профспілки до пошуку но-

вих форм діяльності та вдосконалення стратегій інформування суспільства. Як стверджує російський політолог В. Грибанов, сучасну модель ліберальної демократії значною мірою допомогли побудувати профспілки. «Із самого початку вони боролися за колективне представництво та партисипаторну демократію мас. Вони наполягали на необхідності компромісу як результату переговорного процесу замість стану хронічного конфлікту. Вони вели постійну роботу з поширення поняття громадянства на економічні, соціальні права й право на працю» [2, с. 67].

Проте модель відносин політичної системи та структури представництва професійних інтересів в умовах демократичного політичного режиму істотно залежить від національної специфіки – традицій та норм політичної поведінки. Ступінь політизації профспілок варіюється, як ми побачимо далі, залежно від фази та моделі економічного розвитку, характерних для того чи іншого періоду. Це пояснюється тим, що «традиційна тенденція французького профспілкового руху – схильність до радикалізму й ідеологізації», – стверджує В. Грибанов [2, с. 59]. На нашу думку, можна виділити три базових типи профспілок у розвинених демократіях: до першого слід віднести профспілки, які діють, насамперед, як представники певних груп працівників у процесі укладення колективних договорів у межах системи соціального партнерства (наприклад, США). У межі другого потрапляють профспілки, які виступають у ролі важливої складової системи так званого «політичного уніонізму», наприклад у Франції, Італії, а також в Іспанії, де профспілкові організації тісно пов'язані з політичними партіями.

До третього типу належать профспілки, які оперують як партнери, нехай і молодші, у межах загальних соціал-демократичних домовленостей (як, наприклад, в Австрії, а також тривалійний період часу у Швеції).

Таким чином, профспілки можуть намагатися досягти своїх цілей не тільки шляхом колективних переговорів, але й за допомогою лобіювання в законодавчих органах або шляхом застосування більш фундаментальних форм політичної дії, спрямованих на трансформацію трудових відносин і суспільства в цілому. Більше того, цілі й орієнтація профспілок у різних країнах носять дуже різноманітний характер.

Економічна природа ліберального суспільства також істотно впливає на профспілкові та подібні до них структури через процеси глобалізації. Останні виступають, з одного боку, явищем гіпостазування ліберальної ідеї вільної торгівлі (що породжує можливість необмеженого продажу праці та зумовлює міжнародний розвиток профспілкового руху), а з іншого – відкриває можливості для «свавілля» транснаціональних корпорацій, що можуть шантажувати міжнародний професійний рух перенесенням виробництва в країни

з більш вигідними умовами ведення бізнесу.

Наявність публічної сфери ліберального суспільства також має подвійне значення. З одного боку, досягається широке оприлюднення вимог та сигналів підтримки від профспілок. З іншого, позиція профспілок є рівноправною з іншими думками та дискурсивними висловлюваннями стосовно пріоритетів структури соціально-професійного представництва.

Плюралістична політична система ліберального суспільства зумовлює плюралізм в ідеологічних орієнтаціях профспілок. Це є підставою для неоднорідності масового профспілкового руху, який, окрім базового тред-юніоністського, має значущі клерикальні та етнічні компоненти. Ключовою тенденцією, що впливає з особливостей ліберального демократичного суспільства та зумовлює необхідність зміни політичного статусу профспілок, є постмодернізація політики. Відповідно до її логіки набуття статусу політичних суб'єктів тими соціальними інститутами, що традиційно не включені до замкненого контуру політичної системи, не тільки можливе, але й бажане.

Іншою значущою рисою ліберальних демократій виступає включеність сфери політики у контекст функціонування громадянського суспільства. Профспілки, що є добровільними організаціями громадян, так само як і суспільні рухи та політичні партії, мають усі підстави для активної участі в політиці.

Провідним напрямом зміни політичного статусу профспілок з огляду на структуру професійного представництва ліберального демократичного суспільства є диверсифікація політичних сил, з якими здійснюється співпраця, а також зміна політичних проблем, відстоювання які відстоюють профспілки під час публічних демонстрацій та страйків. Особлива базова модель відносин структур професійного представництва та політичної системи спирається на принципи партнерської, легальної та публічної взаємодії. Держава не втручається у формальні та неформальні практики функціонування представницьких інституцій, крім випадків загального правового регулювання діяльності громадських організацій. Істотною особливістю взаємодії сфери прийняття інституційних політичних рішень становить практика легального лобізму, яку здійснюють професійні об'єднання. Профспілки демократичних держав у цій сфері стикаються з конкуренцією потужних лобістських професійних груп: асоціацій підприємців, фахівців та ін.

Каталізатором до активізації громадян, об'єднаних за професійною ознакою, має стати чинник соціальної відповідальності – різновид усвідомлення громадянами власної значущості та місії у суспільстві. На думку Р.Г. Апресяна [1], умовою соціальної відповідальності є свобода самореалізації – у виборі сфери (зокрема, вибору професії та роботи) та шляхів самовиз-

начення відносно власності, споживання, місця проживання або пересування. Ні за яких відомих соціально-економічних та політичних обставин ці свободи не досягають бажаної повноти але навіть у своїй неповноті аж ніяк неоднаково освоюються всіма громадянами. Саме в контексті громадянського суспільства зазначені свободи можуть тією чи іншою мірою обмежуватися залежно від можливостей та пріоритетів суспільства. Але важливо, щоб обмеження соціальних свобод носили правовий, а не волюнтаристський або кон'юнктурний характер. Необхідно, аби в кожного члена суспільства було право – гарантована можливість здійснення життєво важливих змін – у відповідності до своїх інтелектуальних та професійних здібностей.

Зв'язок соціально-професійної структури трансформаційно-транзитивного суспільства та політичної системи того ж суспільства має низку особливостей, що впливають на перспективи зміни політичного статусу профспілок у сучасній Україні та в цілому світі. Модель відносин суб'єктів представництва професійних інтересів та політики залежить від: 1) варіабельності концептуальних варіантів розвитку соціуму, що трансформуються; 2) нестійкого характеру соціально-професійної структури населення; 3) економічної нестабільності, поєднання різних компонентів економічного ладу; 4) авторитарних тенденцій у діях державних інституцій (спрямованих на реформування) та непрозорості прийняття політичних рішень.

Значення першого пункту полягає в тому, що суспільство, яке перебуває у фазі змін, не завжди чітко бачить кінцеву перспективу та підсумок трансформацій. Особливо це стосується пострадянських держав (за винятком країн Балтії, що успішно завершили основні процеси перетворень). Поєднання авторитарно-тоталітарних практик соціально-політичного життя на макрорівні з тенденціями демократизації породжує багатозначність сигналу, який адресований суспільству. У зв'язку із цим профспілки як частина системи представництва соціально-професійних інтересів не можуть визначитися щодо ідейно-ціннісної моделі своїх політичних вимог. Крім того, у суспільствах, де відбувається перехід від соціалізму радянського зразка (що триває протягом 15 років) до демократії, наближеної до стандартів Європи та Північної Америки, роль профспілок у системі представництва соціально-професійних інтересів змінюється від домінуючої (одержавленої) до співучасної з іншими організаційними суб'єктами. Це спонукає профспілки до зміни політичної поведінки в її діяльнісному аспекті у напрямі підвищення конкурентних переваг.

Висновки. Перевага профспілок, як частини ліберального громадянського суспільства, полягає в тому, що їх члени є орієнтованими і об'єднаними суттєвими і невід'ємними правами на працю та відстоювання своїх інтере-

сів. Профспілки є не маргінальними, а основними і найбільш поширеними громадськими суб'єктами, тому їх залучення до політичних відносин і соціального представництва є цілком логічним. Розширене розуміння громадянського суспільства, як партнера держави, робить профспілки одним з основних ініціаторів співпраці з державою. Профспілки зацікавлені в збереженні відносної стабільності суспільних відносин і розвитку економічної інфраструктури, залучення до трудової діяльності якомога більшої кількості членів суспільства. Тому вони можуть виступати носіями ідей укладення макropolітичних угод, або пактів стабільності.

Розширене тлумачення проблем розвитку громадянського суспільства може бути реалізоване лише за рахунок всебічної підтримки населення трансформаційних країн, курсу реформ і масштабних перетворень. Профспілковий рух, переглядаючи свою ідеологічну базу може використовувати окремі концепти ліберальної теорії та ідеології для збільшення привабливості своєї

соціально-політичної та соціально-економічної позиції. В умовах переламних моментів політичної історії профспілки можуть брати на себе соціальну відповідальність і пропонувати альтернативні проекти політичного розвитку.

Таким чином, ліберальні цінності і демократичне тлумачення громадянського суспільства дають змогу переорієнтації профспілкового руху з суто соціально-економічних акторів на безпосередніх учасників політичних подій. Успішна громадська діяльність вимагає чіткої програми дій, вивчення особливостей позицій громадян та сприяння їх самовираження. Таким чином, перегляд політичних позицій профспілок у сучасному демократичному суспільстві дає змогу стверджувати, що об'єднання найманих працівників цілком здатні засвоювати окремі елементи ліберальних доктрин. Це свідчить про широку базу взаємодоповнення та взаємозбагачення концептуальних засад розвитку профспілкового руху та демократичного суспільства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Апресян Р. Г. Гражданское общество: участие и ответственность/ [Электронный ресурс] Р. Г. Апресян. – Режим доступа //http://ethics.iph.ras.ru/works/GU/4.html
2. Грибанов В. В. Профсоюзы и политика /[Текст]/ В. В. Грибанов. – СПб.: Изд-во РГПУ, 2001. – 253 с.
3. Песчанский В.В. Профсоюзы в гражданском обществе: опыт Запада [Текст] В.В. Песчанский // Мировая экономика и международные отношения. – 1994. – №1. – С.100 – 113.
4. Цвих В. Ф. Шляхи модернізації профспілок за умов глобалізації та нових викликів. Світовий досвід [Текст] /В. Ф.Цвих. – К.: Видавництво КНУ ім. Тараса Шевченка, 2006. – 28 с.
5. Цесарський Ф.А. Захисна функція профспілок, форми її реалізації : Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.05 /[Текст] Ф.А. Цесарський;Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. — Х., 2004. — 21 с.
6. Чемшит О. О. Оптимізація демократичного розвитку політичних систем у контексті співвідношення державної влади та політичної участі. – [Текст] /О. О. Чемшит. Дис. доктора політичних наук 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Севастополь – 2004. – 458 с.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2014

REFERENCES:

1. *Apresyan R. G. Grazhdanskoe obshhestvo: uchastye y otvetstvennost (Civil Society : participation and responsibility). Rezhym dostupu //http://ethics.iph.ras.ru/works/GU/4.html*
2. *Grybanov V. V. Profsoyuzy y polytyka (Trade unions and politics). SPb.: Yzd-vo RGPU, 2001. 253 p.*
3. *Peshchanskyj V.V. Profsoyuzy v grazhdanskom obshhestve: opyt Zapada (Trade unions in civil society : the experience of the West). 1994. №1. P.100 – 113.*
4. *Czyvch V. F. Shlyahy modernizatsiyi profspilok za umov globalizatsiyi ta novykh vyklykiv. Svitovyy dosvid (Through modernization of trade unions under the conditions of globalization and new challenges). K.: Vydavnytstvo KNU im. Tarasa Shevchenka, 2006. 28 p.*
5. *Cesarskyj F.A. Zahysna funkciya profspilok, formy yiyi realizatsiyi (Protective function of trade unions, the forms of its realization). H., 2004. 21 p.*
6. *Chemshyt O. O. Optyimizatsiya demokratychnogo rozvytku politychnyh system u konteksti spivvidnoshennya derzhavnoyi vlady ta politychnoyi uchasti. (Optimization of democratic political systems in the context of the relationship of the government and political participation). 2004. 458 p.*

Тупиця Олег Леонідович – доктор політичних наук, професор
Дніпропетровський національний університет імені Олеса Гончара
Адреса: 49010, м. Дніпропетровськ, просп. Гагаріна, буд. 72
E-mail: profkomdnu2008@ukr.net

Tupytsia Oleh Leonidovych – doctor of political sciences, Full Prof.
The Oles Honchar Dnepropetrovsk national university
Address: 72, Gagarin Avenue, Dnipropetrovsk, 49010
E-mail: profkomdnu2008@ukr.net